DIE ONDERWYS VAN BLANKES IN KRUGERSDORP: 1887 - 1939.

-----------ooOoo-----------

'n Verhandeling ingedien deur

JAN HENDRIK DIPPENAAR, B.A., B.ED.,

by die

FAKULTEIT VAN OPVOEDKUNDE

aan die

POTCHEFSTROOMSE UNIVERSITEIT

vir

CHRISTELIKE HOËR ONDERWYS

ter verkryging van die Graad

MAGISTER EDUCATIONIS.

PROMOTOR: PROF. DR. J. CHR. COETZEE.

-----------ooOoo-----------

- 1953 -

VOORWOORD.

Graag wil ek langs hierdie weg my opregte dank betuig aan alle persone en inrigtings wat my op regstreekse of onregstreekse wyse behulpsaam was. Waardevolle gegewens, wenke, informasie en foto's is verskaf of hulp is verleen deur hoofde van skole; die verskillende deponente; mnr. K. Schieke, Honns.-B.Comm., die scriba van die Gereformeerde Gemeente Krugersdorp; mnr. J.L. du Plooy, M.A., M.Ed., die hoof van Delareyskool; die personeel van die Staatsargief te Pretoria; die bibliotekaresses van die biblioteke van Krugersdorp en die Transvaalse Onderwysdepartement; mnr. J. Botha, die sekretaris van die Witwatersrand-Wes-Skoolraad; die personeel van die T.O.-kantoor; dr. Pretorius, die argivaris van die N.H. of G. kerk te Pretoria; die assistent-stadsklerk van Krugersdorp en die assistent-stadsklerk van Roodepoort.

My dank aan die Nasionale Raad vir Sosiale Navorsing wat my deur 'n ad hoc-toekenning in staat gestel het om die Staatsargief en verskillende skole te besoek, waar die meeste gegewens vir hierdie verhandeling bekom is.

Die morele steun van my eggenote was vir my van onskatbare betekenis. Innig waardeer ek haar en my kindertjies se bereidwilligheid om baie eensame ure deur te bring om my in staat te stel om my studie voort te sit.

'n Besondere woord van dank aan prof. dr. J. Chris. Coetzee vir sy leiding en besieling. Dit was vir my 'n voorreg om onder hom te studeer en 'n eer om 'n student te wees van die P.U. vir C.H.O.

Aan die Goeie Gewer, wat my die geestelike, die stoflike en die liggaamskragte geskenk het, al die eer.

J.H. Dippenaar.

Krugersdorp.

Desember 1953.

INHOUDSOPGAWE.

Bladsy.

INLEIDING 1

HOOFSTUK 1.

KRUGERSDORP: AARDRYKSKUNDIG EN GESKIEDKUNDIG.

1. Aardrykskundig.
   - a) Ligging 3
   - b) Klimaat 5
   - c) Plantegroei en natuurskoon 5
   - d) Maatskaplike lewe, handel, nywerheid, boerdery, mynontginning en spoorweë 7
2. Geskiedkundig.
   - a) Voorgeskiedenis 10
   - b) Klipstapeling te Paardekraal 11
   - c) Ontdekking van goud 13
   - d) Stigting van dorpe.
     - (i) Krugersdorp 16
     - (ii) Roodepoort 17
     - (iii) Florida 18
     - (iv) Hamberg 18
     - (v) Maraisburg 19
     - (vi) Randfontein 19
   - e) Distriksverklaring.
     - (i) Krugersdorp 20
     - (ii) Roodepoort 22
   - f) Paardekraal-Monument 23
   - g) Die Jameson-inval 24
   - h) Die Engelse oorlog 26
   - i) Kerke.
     - (i) N.H. of G. Gemeente Krugersdorp .. 31
     - (ii) Geref. Gemeente Krugersdorp 32
     - (iii) Ned. Herv. Gemeente Krugersdorp .. 33
     - (iv) Engelse kerke 33

HOOFSTUK 11.

Bladsy.

ONDERWYS IN KRUGERSDORP IN DIE TYDPERK VAN DIE SUID-AFRIKAANSE REPUBLIEK: 1887 - 1899.

1. Onderwystoestande tot omstreeks 1887 35

2. Onderwys in die beginjare van Krugersdorp.

   a) Eerste skole op Krugersdorp 39

   b) Skole in die gebied wat later distrik Krugersdorp was 41

   c) Onderwystoestande net voor die diensaanvaarding van superintendent Mansvelt 43

3. Onderwys in Krugersdorp tydens die superintendentskap van Mansvelt.

   a) Die Mansvelt-onderwyswet 46

   b) Staatsondersteuning.

      (i) Subsidie 48

      (ii) Geboue 53

   c) Wisselende bestaan en uitbreiding van skole 55

4. Onderwysers(esse).

   a) Kwalifikasies 57

   b) Tydelik erken 60

5. Die kerk bevorder onderwys in Krugersdorp .. 61

HOOFSTUK 111.

ONTEVREDENHEID MET DIE ONDERWYSBELEID.

1. Poging om die Uitlanders tevrede te stel 64

2. Ontevredenheid duur voort 65

3. Die „Council of Education" 66

4. Stigting van private skole 68

5. Hollandse onderwysers 70

6. Staatskole.

   a) Maraisburg 72

   b) Krugersdorp 73

Bladsy.

6. Staatskole (vervolg).

c) Randfontein 75

d) Florida vra 'n staatskool 76

e) Roodepoort vra 'n staatskool 76

f) Leerplanne 77

g) Benoeming van hoofde 77

h) Onderwysers in staatskole 77

i) Skoolkommissies 78

j) Vereniging van hoofde van staatskole 78

7. Toestande teen die einde van die 19e eeu 79

HOOFSTUK IV.

ONDERWYS IN KRUGERSDORP GEDURENDE DIE OORLOGS-JARE: 1899 - 1902.

1. Toestande na die aanvang van die oorlog.

a) Verwarring in Oktober 1899 84

b) Heropening van skole 85

c) Besoldiging van onderwysers 86

2. Die Krugersdorpse konsentrasiekamp.

a) Stigting van konsentrasiekampe en konsentrasiekampskole 88

b) Stigting van 'n konsentrasiekamp in Krugersdorp.

(i) Vernieling van plase 90

(ii) Die kamp 91

(iii) Voedsel 93

(iv) Siekte en sterfgevalle 94

3. Die kampskool.

a) Inskrywing 95

b) Klaslokale 96

c) Roosters en leergange 97

d) Skoolbesoek 98

Bladsy.

3. Die kampskool (vervolg)

e) Onderwysers(esse) 99

f) Invloed en waarde van die kampskool 101

4. Privaatskooltjies in die dorp.

a) Die skool van Grundlingh 101

b) Skooltjie in die Hervormde kerk 102

HOOFSTUK V.

ONDERWYS IN KRUGERSDORP GEDURENDE DIE KROON-KOLONIE-PERIODE: 1902 - 1907.

1. Oorskakeling na vredestydse onderwys.

a) Regeringsonderwys buite die konsentrasie-kamp tydens die oorlog 103

b) Heropbou 104

2. Staatsonderwys onder die Milner-regime: 1903 - 1905.

a) Die Onderwyswet van 1903 107

b) Regulasies 109

c) Reaksie teen die Sargant-onderwyswet 110

d) Skole teen die einde van 1903 111

e) Inspeksie 113

f) Handwerk 113

g) Skoolkommissie 113

h) Onderwysers(esse) 114

i) Einde van die Milner-bestuur 115

3. Regeringsonderwys onder die Selborne-bestuur: 1905 - 1907.

a) Die Selborne-memorandum 116

b) Skole in 1906 119

4. Christelik-nasionale skole.

a) Ontstaan 120

b) Die Hollandse kerke op Krugersdorp bevorder Christelik-nasionale onderwys 122

Bladsy.

4. Christelik-nasionale skole (vervolg).

c) C.N.O.-skole word goewermentskole 128

d) Onderwys in die C.N.O.-skole.

(i) Onderwysers 129

(ii) Leerplanne 131

(iii) Inspeksie 132

HOOFSTUK VI.

ONDERWYS ONDER DIE WITWATERSBERGSE SKOOLRAAD: 1908 - 1939.

1. Die Smuts-onderwyswet van 1907.

a) Voortbouing op die beginsels van lord Selborne 133

b) Godsdiensonderrig 134

c) Voertaal 135

d) Ouerseggingskap 135

2. Die Witwatersbergse Skoolraad.

a) Stigting 136

b) Samestelling van Rade 137

c) Werksaamhede.

(i) Laerskoolbeurse 139

(ii) Donkievervoer 141

(iii) Sentralisasie en motorvervoer 143

(iv) Konferensies 150

(v) Skoolbesoek 150

(vi) Medium van onderrig 151

3. Inspeksie.

a) Inspekteur van Hollands 152

b) Onderwys en skoolvakke 153

c) Toerusting en geboue 156

Bladsy.

4. 'n Beknopte geskiedenis van elk van die skole onder beheer van die Witwatersbergse Skoolraad, wat by die einde van 1939 bestaan het.

a) Bloubank 41-skool 157
b) Elandsvlei 23-skool 158
c) Hartebeestfontein 118-skool 159
d) Hekpoortskool 162
e) Kocksoordskool 164
f) Kromdraai 71-skool 165
g) Magaliesburgskool 166
h) Meadowlandsskool 168
i) Muldersdriftskool 169
j) Nooitgedacht 88-skool 171
k) Rodoraskool 172
l) Roodewalskool 173
m) Venterspostskool 174
n) Wheatlandsskool 175

HOOFSTUK VII.

PRIMÊRE ONDERWYS ONDER DIE WITWATERSRAND-WES-SKOOLRAAD: 1908 - 1939.

1. Die Witwatersrand-Wes-Skoolraad.

a) Stigting 176
b) Samestelling 177
c) Sekretaris van die Skoolraad 178

2. Inspeksie.

a) Algemeen 179
b) Taalonderrig 183

3. Voorsiening van skole en geboue 187

4. Voorsiening van Hande-arbeid en Kookkunsklasse.

a) Handwerk 189
b) Kookkuns 191

Bladsy.

5. Konsentrasie 192

6. 'n Beknopte geskiedenis van die skole onder beheer van die Witwatersrand-Wes-Skoolraad.

i) Skole wat in 1939 in die distrik Krugersdorp geleë was.

(a) Burgershoopskool 193

(b) Kerkstraatskool 195

(c) Krugersdorp Town School 198

(d) Krugersdorp-Wes Afrikaansmediumskool 201

(e) Krugersdorp West E.M. School 203

(f) Krugersdorp East School 203

(g) Krugersdorp Noordskool 204

(h) Lewishamskool 205

(i) Oatlandsskool 206

(j) Randfonteinse Afrikaansmediumskool 207

(k) Randfontein E.M. School 207

(l) Randgateskool 209

(m) West Rand Consolidated Mine-skool . 210

ii) Skole wat tot 1936 in die Krugersdorpse distrik geleë was.

(a) Arthur Matthewsskool 211

(b) Boschkopskool 214

(c) Fairlandskool 215

(d) Florida School 217

(e) Hambergskool 220

(f) Roodepoort English Medium School . 222

(g) Roodepoort-Noord Afrikaansmediumskool 224

HOOFSTUK V111.

NA-PRIMÊRE ONDERWYS IN KRUGERSDORP.

1. Intermediêre onderwys.

a) Plattelandse laerskole 229

b) Dorpskole 230

Bladsy.

2. Die Krugersdorp Secondary School 232
3. Die Krugersdorp High School.
a) Stigting 236
b) Geboue 237
c) Inskrywing en personeel 237
d) Buitemuurse aktiwiteite 239
e) Beherende Liggaam 240
4. Die Monument-hoërskool.
a) Stigting en groei 241
b) Beherende Liggaam, koshuise en geboue ... 246
5. Die Bekker-skoolplaas 250
6. Die Witwatersrandse Tegniese Kollege.
a) Hoër Handelskool Krugersdorp 255
b) Die Wes-Randse Tegniese Kollege 256
7. Ursuline Convent 257

HOOFSTUK IX.

SAMEVATTING.

1. Onderwys in Krugersdorp onder die Suid-Afrikaanse Republiek 259
2. Onderwys in Krugersdorp in die periode 1900 - 1907 264
3. Laer onderwys in Krugersdorp in die periode 1908 - 1939 270
4. Middelbare onderwys in Krugersdorp 277

B Y L A E S.

A. Regulatiën van de Krugersdorp Ondersteunde School 281
B. Huishoudelike bepalings van Hekpoortskool ... 282
C. Huishoudelike bepalings van Floridaskool 284
D. Kontrak tussen Rondgaande onderwyser en Ouers 285

Bladsy.

E. Toespraak van den Heer Mansvelt te Paardekraal gehouden (1891) 286

F. Aanzoek om subsidie 297

G. Versoek om subsidiegelde uit te betaal 300

H. Volmacht 301

I. Brief van J.C. Human aan die Superintendent van Onderwys 302

J. Brief van landdros H. Hugo aan die Superintendent van Onderwys 303

Bibliografie .... i-xii

K A A R T E.

1. Distrik Krugersdorp, aantonende skole onder die Z.A.R. en Witwatersbergse Skoolraad xiii

2. Skole onder die Witwatersrand-Wes-Skoolraad . xiv

INLEIDING.

Met „Krugersdorp" in die opskrif van hierdie verhandeling word bedoel die dorp Krugersdorp sowel as die distrik Krugersdorp.

In hierdie verhandeling word in oënskou geneem die onderwys van blankes van 1887 (toe Krugersdorp aangelê is) tot 1939 in die gebied wat aan die einde van 1894 distrik Krugersdorp geword het. Met die distriksverklaring van Roodepoort in 1936 moes Krugersdorp 'n gebied afstaan en het die studieterrein dientengevolge ook gekrimp. Ek het gepoog om 'n historiese oorsig te gee van die onderwys aan blankes in die distrik en aan te toon hoe die onderwys in die distrik ontwikkel het.

In hoofstuk 1 word Krugersdorp kortliks geografies en histories geskets. In hoofstukke 2 tot 7 word die laer onderwys in Krugersdorp verdeel in verskillende tydperke, naamlik die onderwys tydens die bewind van die Suid-Afrikaanse Republiek, die onderwys gedurende die oorlogsjare, die onderwys gedurende die Kroonkolonie-periode en die onderwys onder die Witwatersrand-Wes- en Witwatersbergse Skoolraad. Hoofstuk 8 is gewy aan middelbare onderwys in Krugersdorp, en in hoofstuk 9 word die inhoud van die verhandeling kortliks saamgevat.

Aan die einde van die verhandeling is twee kaarte. Kaart 1 toon die distrik in sy geheel aan met die skole onder die Suid-Afrikaanse Republiek en die Witwatersbergse Skoolraad, terwyl kaart 2 die gebied aantoon met skole wat deur die Witwatersrand-Wes-Skoolraad beheer word.

Om Krugersdorp te sien teen die agtergrond van die geskiedenis van onderwys in die provinsie Transvaal is dit soms nodig geag om die onderwys in die Provinsie in sy geheel te sien en veral te verwys na verskillende on-

derwyswette, soos die Mansvelt-onderwyswet, die Onderwyswet van 1903 en die Smuts-onderwyswet.

Sover moontlik is getrag om herhaling te voorkom. Soms was dit egter onvermydelik veral by die beknopte geskiedenis van die verskillende skole.

Van alle moontlike bekombare bronne is gebruik gemaak. Byna alle skole wat nog bestaan, is besoek, die skooljoernale deurgelees en die hoofde en ander persone geraadpleeg. Die skooljoernale van enkele skole is nie gelees nie, omdat die geskiedenis van die skole vir my doel volledig gevind is in jaarblaaie of ander bronne. Vir die Republikeinse tydperk was ek afhanklik van argiefstukke, koerante en mededelinge van ou mense.

Ongelukkig kon die oudste notuleboek van die Nederduits Hervormde kerk nie gevind word nie, is die notule van die Gesondheidskomitee van Krugersdorp onder die Suid-Afrikaanse Republiek gedurende die oorlog deur brand vernietig, en is ook die ou lêers met korrespondensie van die skole onder die Witwatersrand-Wes-Skoolraad verbrand, waardeur ongetwyfeld waardevolle stof verlore gegaan het.

'n Poging is aangewend om die geskiedenis van onderwys in Krugersdorp so volledig te gee as wat 'n werkie soos hierdie dit toelaat.